

NOBLE
EDUCATION
PUBLISHER

PKP

PUBLIC
KNOWLEDGE
PROJECT

OJS

OPEN
JOURNAL
SYSTEMS

Buddho Journal

<https://so13.tci-thaijo.org/index.php/Buddho>

ISSN: 3057-1200 (ONLINE)

A Study of in Milindapañha Questions about Names and Questions about Time

การศึกษาในคัมภีร์มิลินทปัญหา วรรค 1 เรื่อง นามปัญหา และ วัสสปัญหา

Author & Corresponding Author*

1. Phramaha Suriya Suansamran*

พระมหาสุริยา สวนสำราญ

Affiliation:

1. Faculty of Religion and Philosophy, Mahamakut Buddhist University, Thailand.

คณะศาสนาและปรัชญา มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

Email: suriya.sua@student.mbu.ac.th

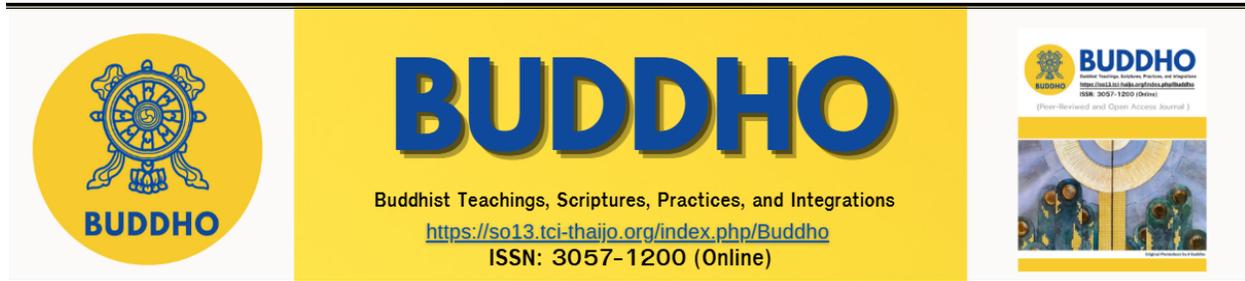
Article history:

Received: 25/06/2024, Revised: 12/08/2024,

Accepted: 24/09/2024, Available online: 01/10/2024

How to Cite:

Suansamran, P. S. (2024). A study of in Milindapañha Questions about Names and Questions about Time. *Buddho Journal*, 3(4), 39-47.

Academic Review Articles

A Study of in Milindapañha Questions about Names and Questions about Time

Suriya Suansamran

การศึกษาในคัมภีร์มิลินทปัญหา วรรค 1 เรื่อง นามปัญหา และ วัสสปัญหา

พระมหาสุริยา สอนสำราญ*

Abstract

This article aims to study the methods of questioning and answering, as well as the doctrines and approaches in responding to questions according to the Buddhist method on the topic of "name problem and age problem." This involves asking about the name and age of Nagasena from the questions posed by King Milinda, which will explain the content of the question-and-answer interactions between two scholars: Nagasena and King Milinda, as found in the Milindapanha scripture, section 1. This study is documentary research.

From the study of the Milindapanha scripture, section 1, regarding the questions about definitions and counting the years, it was found that the questions arising from the curiosity between Nagasena and King Milinda involve knowledge and truth according to Buddhist principles with diverse implications. These include the 32 characteristics of the body, feelings, perceptions, mental formations, and consciousness. The Buddhist method of answering questions is evident in the content of the questions that these scholars respectfully asked each other. The authors saw the benefit of explaining and expanding on this content to present information that would be useful to interested readers.

Keywords: Milindapanha, Questions about Definitions, Questions about Counting the Years

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาวิธีการถาม-ตอบปัญหาและหลักคำสอนรวมถึงแนวทางในการตอบปัญหาตามพุทธวิธีเรื่อง “นามปัญหาและวิสสปัญหา” คือ วิธีการอธิบายถึงชื่อและอายุของพระนาคเสน จากการตรัสถามของพระยามิลินท์ อันจะได้อธิบายถึงเนื้อหาของเรื่องการถามตอบปัญหาของบุคคลผู้เป็นนักปราชญ์ผู้มีความรู้ทั้งสองท่านคือระหว่างพระนาคเสนกับพระยามิลินท์ ที่ปรากฏในคัมภีร์มิลินทปัญหา วรรคที่ 1 การศึกษานี้เป็นการวิจัยเชิงเอกสาร

จากการศึกษาในคัมภีร์มิลินทปัญหา วรรคที่ 1 ในส่วนของปัญหาว่าด้วยบัญญัติ และปัญหาว่าด้วยการนับพรรษา พบว่า การถามปัญหาซึ่งเกิดจากความสงสัยระหว่างพระนาคเสนกับพระยามิลินท์ประกอบไปด้วยความรู้และความเป็นจริงตามแนวทางพระพุทธศาสนาที่มีนัยหลากหลาย เช่น อากา 32 รูป เวทนา สัญญา สังขารและวิญญาณ พุทธวิธีการตอบปัญหา อันเป็นเนื้อหาที่ปรากฏอยู่ในปัญหา ที่ท่านทั้งสองเหล่านั้นถามปัญหากันด้วยความเคารพเนื่องด้วยท่านเหล่านั้นเป็นนักปราชญ์ ผู้จัดทำจึงได้เห็นประโยชน์ที่จะนำมาอธิบายขยายเนื้อความเพื่อแสดงเนื้อหาที่มีประโยชน์ต่อผู้สนใจ

คำสำคัญ: มิลินทปัญหา, ปัญหาว่าด้วยบัญญัติ, ปัญหาว่าด้วยการนับพรรษา

บทนำ

การถามปัญหาและการตอบปัญหารวมถึงการสนทนาเพื่อให้ได้มาซึ่งข้อมูลตามที่ต้องการ ย่อมเป็นปกติของมนุษย์ผู้แสวงหาความรู้ เพื่อจะให้ได้ความรู้ที่ตนต้องการ และความเข้าใจที่ถูกต้อง จำเป็นอย่างมากที่จะต้องสนทนาหรือถาม-ตอบปัญหา จากผู้รู้ในเรื่องนั้น ๆ อย่างลึกซึ้ง ผู้เขียนจึงนำเนื้อความแห่งคัมภีร์มิลินทปัญหา ในวรรคที่ 1 ซึ่งเป็นวรรณกรรมสำคัญในพระพุทธศาสนาเถรวาท ได้บันทึกบทสนทนายระหว่างพระเจ้ามิลินท์กับพระนาคเสนซึ่งท่านนั้นเป็นพระภิกษุในพระพุทธศาสนามีสติปัญญาสามารถ แดกฉานพระธรรมวินัยของพระพุทธเจ้า จึงจะเห็นได้ว่าหลักการตอบปัญหานั้นท่านได้นำหลักของพุทธวิธีการตอบปัญหามาใช้เพื่อให้ผู้สนทนาคือพระเจ้ามิลินท์นั้นได้รับความกระจ่างแจ้งของคำตอบที่ตนนั้นต้องการ ในวรรคที่ 1 ของปัญหาว่าด้วยบัญญัติและปัญหาว่าด้วยการนับพรรษาเราจะเห็นพุทธวิธีนั้นในรูปแบบ การยกอุปมาอุปไมยในระหว่างการถามตอบ หรือปฏิบัติฉาพยากรณ์ปัญหา ปัญหาที่จะต้องย้อนถามแล้วจึงแก้ เป็นต้น ซึ่งจะเห็นได้ใน ปัญหาว่าด้วยบัญญัติและปัญหาว่าด้วยการนับพรรษา ว่าจะมีรูปแบบของการถามตอบแล้วยกอุปมาอุปไมยทั้งสองปัญหา (พระมหาธิตินพงษ์ อุดตมปญโญ, 2563)

แนวทางของการทำบทความในครั้งนี้ข้าพเจ้าอาศัยหลักธรรมที่ปรากฏในพระพุทธศาสนาที่ท่านผู้ศึกษาได้อธิบายไว้มี อาจารย์ยวดี อินทสระ เป็นต้นได้อธิบายไว้นำมาสรุปตามความเข้าใจของตนเองบ้างบนพื้นฐานของผู้ที่

ศรัทธาปสาทะ ระลึกถึงพระคุณของพระนาคเสนเถระพยามิลินท์ และท่านผู้ทรงปัญญาแตกฉานในอรรถ ในธรรม รวมถึงท่านที่ได้มีความอุตสาหะอธิบายคัมภีร์มิลินทปัญหาไว้

ปัญหาว่าด้วยบัญญัติ และ และปัญหาว่าด้วยการนับพรรษา

ในปัญหาที่ 1 และ 2 คือปัญหาว่าด้วยบัญญัติและปัญหาว่าด้วยการนับพรรษานั้น พระยามิลินท์ตรัสถามถึง “นาม” ของพระนาคเสนว่า “พระคุณเจ้า คนทั้งหลายรู้จักท่านอย่างไร พระคุณเจ้ามีชื่ออย่างไรครับ” อากา 32 และ ชั้น 5 ชื่อว่านาคเสนหรือ พระนาคเสนทูลตอบปฏิเสธทั้งหมดว่า “นั่นไม่ใช่ นาคเสน แล้วทูลถามพระยามิลินท์กลับโดยยกอุปมาว่า อะไรคือรล ล้อ เป็นต้นหรือเป็นรล จึงได้คำตอบร่วมกันว่า ทุกสิ่งทุกอย่างเป็นเพียงเรื่อง สมมติเรียกกันว่า นาคเสนบ้าง ว่ารลบ้าง ทุกสิ่งทุกอย่างหาได้มีตัวตนไม่ได้เป็นปัญหาที่ชวนคิดถึงความถูกต้องของคำตอบที่พระยามิลินท์ได้รับ ว่าพระองค์นั้นพอใจกับคำตอบนั้นจริงหรือไม่ และยังมีคำถามที่ผู้อ่านนั้นยังต้องศึกษาและทำความเข้าใจอีกมาก ปัญหาว่าด้วยการนับพรรษา ซึ่งเป็นปัญหาที่ 2 ที่พระเจ้ามิลินท์ตรัสถามพระนาคเสน ว่า “พระคุณเจ้านาคเสน ท่านบวชมาก็พรรษาคับ” เมื่อพระนาคเสนตรัสตอบเช่นนี้แล้ว ก็มีพระประสงค์ที่จะฟังการขยายความจริงได้ถามถึงสิ่งที่พระนาคเสนถวายพระพรไว้ ว่าอะไรเล่าคือ 7 พรรษา หาสิ่งไหนมากำหนด หรือ กำหนดอะไรว่า 7 พรรษา ตัวท่านเองหรือหรือว่าการนับชื่อว่า 7 เมื่อพระนาคเสนได้รับคำถามเช่นนี้จึงได้ถวายพระพรถามกลับและอุปมาถึงเงาของพระยามิลินท์ว่า พระองค์กับเงาของพระองค์ใครหรือสิ่งใดกันแน่ ที่มีตัวตนอยู่จริงๆ เมื่อท้ายของปัญหานี้พระเจ้านาคเสนจึงเข้าใจถึงการเป็นไปแห่งการอาศัยกันและกันเกิดขึ้นจึงมาเป็นการนับที่พระนาคเสนเรียกว่า 7 พรรษา

หลักพุทธปัญหาพยากรณ์ที่ใช้ในการตอบปัญหาของพระนาคเสน

ทั้งปัญหาว่าด้วยบัญญัติ และ และปัญหาว่าด้วยการนับพรรษานั้น ย่อมมีหลักการที่ปรากฏในการถาม-ตอบ ด้วยพุทธวิธีในการพยากรณ์ปัญหาของพระพุทธเจ้า แสดงให้เห็นถึงการศึกษารวมและภูมิธรรมของพระนาคเสน ยกตัวอย่างจะเห็นได้จาก ปัญหาแรก ได้ยกพุทธประวัติตอนหนึ่งที่พระวชิราภิกษุณีกล่าวต่อหน้าพระพักตร์พระผู้มีพระภาคเจ้าว่า “ศัพทว่า ‘รล’ ย่อมมี เพราะมีองค์ประกอบ ฉนใด เมื่อชั้นทั้งหลายมีอยู่ ก็ย่อมมีสมมุติว่า ‘สัตว์’ ฉนนั้นเหมือนกัน” เป็นเหตุให้ผู้ทำบทความได้ยกหลักพุทธปัญหาพยากรณ์ที่ปรากฏในปัญหาทั้ง 2 ปัญหาดังนี้ ปฏิปุจฉาพยากรณ์ปัญหา ปัญหาที่พึงย่อยถามแล้วจึงตอบ ได้แก่ พระยามิลินท์ตรัสถามพระนาคเสนว่า อะไรชื่อนานาคเสน อากา 32 หรือ ชั้น 5 พระนาคเสนทูลตอบปฏิเสธทั้งหมดว่า “นั่นไม่ใช่ นาคเสน” ดังนี้ เมื่อจะตอบจึงได้ย่อนถามพระยามิลินท์ว่า “ขอถวายพระพรมหาบพิตร เมื่อพระองค์เสด็จดำเนินมา พระองค์เสด็จมาด้วยพระบาทหรือด้วยยานพาหนะเล่า” การย่อนถามก็ด้วยที่พระนาคเสนจะอุปมาถึง “รล” และตอบคำถามข้อนี้ด้วยการย่อนถามแล้วจึงตอบ จึงได้ความว่า เพราะอาศัยสัมภาระต่าง ๆ รวมกันจึงมีเสียงเรียกวารล ชั้นทั้งหลายก็สมมติ

เรียกว่า “สัตว์” (กลุ่มงานคัมภีร์พุทธศาสนา กองวิชาการ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2560) เป็นต้น

ในส่วนของ วัสดุปัญหา หรือปัญหาว่าด้วยการนับพรรษา หลังจากที่พระยามิลินท์ถามว่าท่านบวชมากี่พรรษาแล้ว ก็ได้ปรากฏลักษณะของการย้อนถามแล้วจึงตอบเช่นกัน คือ เงามของพระองค์ที่ปรากฏอยู่ที่พื้นดินและที่อ่างน้ำเป็นของมีอยู่จริง ๆ แต่ความเป็นพระองค์อยู่ที่ไหนเล่า เงามหรือพระองค์ที่ชื่อว่าพระราชา ดังนี้ เป็นต้น

วิภาษพยากรณ์ปัญหา ปัญหาที่ฟังจำแนกแล้วจึงตอบ ได้แก่ พระยามิลินท์ตรัสถามพระนาคเสนว่า “พระคุณเจ้า คนทั้งหลายรู้จักท่านอย่างไร พระคุณเจ้ามีชื่อว่าอะไรครับ” ดังนี้แล้วแยกตอบเพื่ออนุเคราะห์แก่ผู้ถามและสามารถแยกตอบได้เข้าใจยิ่งขึ้นถึงสิ่งที่อยู่ตรงหน้าว่า “ขอถวายพระพรมหาบพิตร คนทั้งหลายรู้จักอาตมภาพว่า “พระนาคเสน” เพื่อนผู้ประพตปิพรหมจรรย์เรียกอาตมภาพว่า “พระนาคเสน” ก็แต่ว่า มารดาบิดาตั้งชื่อเรียกอาตมภาพว่า “นาคเสน” บ้าง ว่า “สุรเสน บ้าง ว่า “วีรเสน” บ้าง ว่า “สีหเสน บ้าง ขอถวายพระพร ก็แต่คำว่า “นาคเสน” นี้ เป็นเพียงคำกล่าวถึง เป็นเพียงสมญานาม เป็นเพียงบัญญัติ เป็นเพียงโวหาร เป็นเพียงชื่อเท่านั้น ความจริง ชื่อว่า “นาคเสน” นี้ หามิบุคคลอยู่ “ไม่” ดังนี้ (มิลินทปัญหา ฉบับแปลในมหามกุฏราชวิทยาลัย, 2515) ซึ่งกล่าวได้ว่าพระนาคเสนมีสติปัญญาป้องกันการผิดพลาดของคำตอบ จึงได้จำแนกแยกคำตอบออกจากกันว่า “นาคเสน” ตามนัยต่าง ๆ (พระมหาวิระนิต ธนะโชติ และ ชานบัววิชัย ทัดแก้ว, 2566)

1. ปฏิปุจฉาพยากรณ์ปัญหา (การย้อนถามแล้วจึงตอบ) ปฏิปุจฉาพยากรณ์ปัญหาเป็นประเภทของปัญหาที่ตอบโดยการย้อนถามก่อนเพื่อให้ผู้ถามเกิดความเข้าใจที่ลึกซึ้งยิ่งขึ้น ตัวอย่างที่ชัดเจนปรากฏใน “มิลินทปัญหา” เมื่อพระยามิลินท์ตรัสถามว่า “อะไรชื่อวานาคเสน” โดยเสนอให้เลือกคำตอบระหว่างอาการ 32 หรือชั้น 5 พระนาคเสนทูลตอบปฏิเสธทั้งหมดว่า “นั่นไม่ใช่ นาคเสน” แล้วจึงย้อนถามพระยามิลินท์ว่า “ขอถวายพระพรมหาบพิตร เมื่อพระองค์เสด็จดำเนินมา พระองค์เสด็จมาด้วยพระบาทหรือด้วยยานพาหนะเล่า” (มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2515) การย้อนถามดังกล่าวนำไปสู่การเปรียบเทียบ “รถ” ซึ่งเป็นสิ่งที่เกิดจากองค์ประกอบหลายส่วนรวมกัน คล้ายกับชั้นทั้งหลายที่เป็นองค์ประกอบของชีวิต จึงสามารถสมมติเรียกว่า “สัตว์” ได้ แต่โดยแท้จริงแล้ว ไม่มี “ตัวตน” หรือ “อัตตา” ที่เป็นเอกเทศ

2. วัสดุปัญหา (ปัญหาว่าด้วยการนับพรรษา) ปัญหาว่าด้วยการนับพรรษานี้ พระยามิลินท์ตรัสถามว่าพระนาคเสนบวชมากี่พรรษาแล้ว พระนาคเสนใช้การย้อนถามเพื่อให้เกิดความเข้าใจที่ชัดเจนขึ้น โดยถามกลับไปว่า “เงาของพระองค์ที่ปรากฏอยู่ที่พื้นดินและที่อ่างน้ำเป็นของมีอยู่จริง ๆ แต่ความเป็นพระองค์อยู่ที่ไหนเล่า เงามหรือพระองค์ที่ชื่อว่าพระราชา” (มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2515) นี่เป็นตัวอย่างของวิธีการอธิบายแนวคิดเชิงนามธรรมผ่านการเปรียบเทียบ

3. วิภาษพยากรณ์ปัญหา (การจำแนกแล้วจึงตอบ) การตอบปัญหาโดยใช้วิภาษพยากรณ์ปัญหาจะใช้หลักการจำแนกแยกแยะเพื่อให้คำตอบมีความกระจ่างแจ้ง ตัวอย่างเช่น พระยามิลินท์ตรัสถามว่า “พระคุณเจ้า คนทั้งหลายรู้จักท่านอย่างไร พระคุณเจ้ามีชื่อว่าอะไรครับ” พระนาคเสนจึงจำแนกคำตอบว่า “คนทั้งหลายรู้จักอาตม

ภาพว่า ‘พระนาคเสน’ เพื่อนผู้ประพจน์พหุพจน์ธรรมเรียกว่า ‘พระนาคเสน’ มารดาบิดาตั้งชื่อเรียกอาตมภาพว่า ‘นาคเสน’ หรือชื่ออื่น ๆ" แล้วจึงสรุปว่า "ชื่อว่า ‘นาคเสน’ นี้ ห้ามมีบุคคลอยู่จริงไม่" (มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2515)

จากการวิเคราะห์หลักพุทธปัญหาพยากรณ์ที่พระนาคเสนใช้ในการตอบปัญหาของพระยามิลินท์ จะเห็นได้ว่าการย้อนถามและการจำแนกคำตอบเป็นวิธีการที่ช่วยให้เกิดความเข้าใจที่ลึกซึ้งยิ่งขึ้น ซึ่งสอดคล้องกับหลักตรรกศาสตร์และปรัชญาทางพุทธศาสนา โดยทั้งหมดนี้แสดงให้เห็นถึงภูมิธรรมและสติปัญญาของพระนาคเสนในการอภิปรายธรรม

หลักธรรมที่ปรากฏในนามปัญหา

อาการ 32 คือ ส่วนต่างๆของร่างกาย ซึ่งท่านแบ่งเป็นธาตุดิน 20 ส่วน ที่เป็นธาตุน้ำ 12 ส่วน อาการ 32 ของกายนี้ ท่านให้พิจารณาโดยความเป็นของปฏิกุศลบ้าง โดยความเป็นเพียงธาตุ 4 บ้าง เพื่อความคลายความกำหนัดในกายและไม่ยึดมั่นถือมั่นว่าเรา ว่าเป็นของเรา ท่านกล่าวว่า ถ้าพิจารณาโดยความเป็นของปฏิกุศล จัดเป็นสมถกรรมฐาน ถ้าพิจารณาโดยความเป็นธาตุ จัดเป็นวิปัสณากรรมฐาน

ชั้น 5 แปลว่า กอง กายกับใจของคนเรานี้แบ่งออกเป็น 5 กอง คือ รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ ซึ่งทำให้ผู้อ่านหรือผู้เริ่มศึกษาธรรมได้ ทำความเข้าใจถึงชั้น 5 คือ

รูป หมายถึงสิ่งที่เห็นได้ด้วยตาบ้าง เห็นไม่ได้ด้วยตาบ้าง เช่น สี เสียง กลิ่น รส

เวทนา หมายถึงความรู้สึกเป็นสุข ความรู้สึกเป็นทุกข์ ความรู้สึกเฉยๆ

สัญญา หมายถึง ความจำได้ หมายถึง เช่น จำรูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ

สังขาร ความคิดปรุงแต่ง คือ สิ่งที่ปรุงแต่งจิตให้ตีบ้าง ชั่วบ้าง ไม่ตีไม่ชั่วบ้าง

วิญญาณ การรับรู้อารมณ์ (สิ่งภายนอก Object) ซึ่งผ่านเข้ามาทางตา หู จมูก ลิ้น กาย และมโน (ใจ) เรียก วิถีวิญญาณ มี 5 เรียกชื่อตาม ทวาร (ประตู) ทั้ง 6 คือ จักขุวิญญาณ โสตวิญญาณ ฆานวิญญาณ ชิวหาวิญญาณ กายวิญญาณ และมโนวิญญาณ วิถีวิญญาณนี้ออกไป รับอารมณ์ทางตา เป็นต้น ตา หู จมูก ลิ้น กาย และมโนนั้น ท่าน เรียกว่า आयตนะ แปลว่า ที่ต่อที่เชื่อมระหว่างวิญญาณกับอารมณ์ ภายนอก มีรูป เป็นต้น (อารมณ์ 6 → आयตนะ 6 → วิญญาณ 6) อารมณ์ 6 เข้าสู่วิญญาณคือการรับรู้ทางอายตนะ วิญญาณ 6 ออกมา รับอารมณ์ทางอายตนะเหมือนกัน आयตนะจึงเป็นที่ประชุมของ อารมณ์และวิญญาณ (วคิน อินทสระ, 2564)

หลักธรรมที่ปรากฏในวัสสคณปัญหา

ในวัสสคณปัญหา หรือปัญหาว่าด้วยการนับพรรษา ได้กล่าวถึง กาล เวลา ที่เกี่ยวข้องกับชีวิตของมนุษย์ ตั้งแต่เกิดจนถึงตาย ซึ่งเป็นสิ่งที่สมมติขึ้นมีการเคลื่อนที่อยู่ตลอดเวลา ตามคำสอนทางพระพุทธศาสนา "กาล" หรือ "เวลา" มีความหมายลึกซึ้งที่สื่อถึงความไม่เที่ยง ความเปลี่ยนแปลง และการเกิดขึ้น ตั้งอยู่ ดับไปของทุกสรรพสิ่ง หลักสำคัญของเวลาตามพระพุทธศาสนาสามารถแบ่งออกได้เป็นสองส่วนหลัก เวลาที่เป็นสภาวะที่เกิดขึ้น ตั้งอยู่ และดับไป ไม่เที่ยงแท้ ไม่คงที่ เช่นเดียวกับธรรมชาติของโลกและสรรพสิ่งทั้งปวง พระพุทธศาสนาจึงมักเน้นเรื่องการรับรู้ถึงความไม่เที่ยงของเวลา และสอนให้เราปล่อยวางไม่ยึดมั่นในสิ่งที่ไม่เที่ยง (สงวน หล้าโพทนัน, 2564) เวลาที่ไม่มีการเกิดขึ้น ตั้งอยู่ หรือดับไป หรืออาจกล่าวได้ว่าเป็นเวลาที่ว่างเปล่าจากสิ่งสรรพที่มีอยู่ คำสอนนี้เชื่อมโยงกับการฝึกจิตเพื่อให้เข้าถึงสภาวะที่เป็น "สุญญตา" หรือความว่างเปล่า ข้อปฏิบัติในการจัดการกับเวลาการตระหนักรู้ถึงความไม่เที่ยงพระพุทธศาสนาสอนให้เราตระหนักรู้ถึงความไม่เที่ยงของเวลาและสรรพสิ่ง เพื่อที่จะไม่ยึดติดกับสิ่งที่มีอยู่ในปัจจุบัน เช่น ร่างกาย ทรัพย์สิน ความสุขหรือความทุกข์ต่าง ๆ การฝึกจิตและปฏิบัติธรรม เช่น การสมาธิ การวิปัสสนา การฝึกการตระหนักรู้ถึงปัจจุบันขณะ เพื่อให้เราอยู่กับปัจจุบันและสามารถรับมือกับการเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ได้อย่างมีสติและปัญญา พระพุทธศาสนาเน้นการใช้เวลาที่มีอยู่เพื่อการบำเพ็ญบุญ การช่วยเหลือผู้อื่น การทำกิจกรรมที่เป็นประโยชน์ต่อตนเองและสังคม (วคิน อินทสระ, 2564)

1. ปฏิปุจฉาพยากรณ์ปัญหา (การย้อนถามแล้วจึงตอบ) ปฏิปุจฉาพยากรณ์ปัญหาเป็นประเภทของปัญหาที่ตอบโดยการย้อนถามก่อนเพื่อให้ผู้ถามเกิดความเข้าใจที่ลึกซึ้งยิ่งขึ้น ตัวอย่างที่ชัดเจนปรากฏใน "มิลินทปัญหา" เมื่อพระยามิลินท์ตรัสถามว่า "อะไรชื่อว่านาคเสน" โดยเสนอให้เลือกคำตอบระหว่างอาการ 32 หรือชั้น 5 พระนาคเสนทูลตอบปฏิเสธทั้งหมดว่า "นั่นไม่ใช่ นาคเสน" แล้วจึงย้อนถามพระยามิลินท์ว่า "ขอถวายพระพรมหาบพิตร เมื่อพระองค์เสด็จดำเนินมา พระองค์เสด็จมาด้วยพระบาทหรือด้วยยานพาหนะเล่า" (มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2515) การย้อนถามดังกล่าวนำไปสู่การเปรียบเทียบ "รถ" ซึ่งเป็นสิ่งที่เกิดจากองค์ประกอบหลายส่วนรวมกัน คล้ายกับชั้นทั้งหลายที่เป็นองค์ประกอบของชีวิต จึงสามารถสมมติเรียกว่า "สัตว์" ได้ แต่โดยแท้จริงแล้ว ไม่มี "ตัวตน" หรือ "อัตตา" ที่เป็นเอกเทศ

2. วัสสปัญหา (ปัญหาว่าด้วยการนับพรรษา) ปัญหาว่าด้วยการนับพรรษานี้ พระยามิลินท์ตรัสถามว่าพระนาคเสนบวชมาก็พรรษาแล้ว พระนาคเสนใช้การย้อนถามเพื่อให้เกิดความเข้าใจที่ชัดเจนขึ้น โดยถามกลับไปว่า "เงาของพระองค์ที่ปรากฏอยู่ที่พื้นดินและที่อ่างน้ำเป็นของมีอยู่จริง ๆ แต่ความเป็นพระองค์อยู่ที่ไหนเล่า เงาหรือพระองค์ที่ชื่อว่าพระราชา" (มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2515) นี่เป็นตัวอย่างของวิธีการอธิบายแนวคิดเชิงนามธรรมผ่านการเปรียบเทียบ

3. วิภังชพยากรณ์ปัญหา (การจำแนกแล้วจึงตอบ) การตอบปัญหาโดยใช้วิภังชพยากรณ์ปัญหาจะใช้หลักการจำแนกแยกแยะเพื่อให้คำตอบมีความกระจ่างแจ้ง ตัวอย่างเช่น พระยามิลินท์ตรัสถามว่า "พระคุณเจ้า คน

ทั้งหลายรู้จักท่านอย่างไร พระคุณเจ้ามีชื่อว่าอะไรครับ" พระนาคเสนจึงจำแนกคำตอบว่า "คนทั้งหลายรู้จักอาตมภาพว่า 'พระนาคเสน' เพื่อนผู้ประพุดิพรหมจรรย์เรียกอาตมภาพว่า 'พระนาคเสน' มารดาบิดาตั้งชื่อเรียกอาตมภาพว่า 'นาคเสน' หรือชื่ออื่น ๆ" แล้วจึงสรุปว่า "ชื่อว่า 'นาคเสน' นี้ หามียุคคลอยู่จริงไม่" (มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2515) จากการวิเคราะห์หลักพุทธปัญหาพยากรณ์ที่พระนาคเสนใช้ในการตอบปัญหาของพระยามิลินท์ จะเห็นได้ว่าการย้อนถามและการจำแนกคำตอบเป็นวิธีการที่ช่วยให้เกิดความเข้าใจที่ลึกซึ้งยิ่งขึ้น ซึ่งสอดคล้องกับหลักตรรกศาสตร์และปรัชญาทางพุทธศาสนา โดยทั้งหมดนี้แสดงให้เห็นถึงภูมิธรรมและสติปัญญาของพระนาคเสนในการอภิปรายธรรม

สรุป

การสรุปถึงประเด็นที่สำคัญแห่งการปฐกถาวิสัยชนระหว่างพระยามิลินท์กับพระนาคเสนในปัญหาว่าด้วยบัญญัติ และ ปัญหาว่าด้วยการนับพรรษา มีเนื้อความที่ใช้หลักเหตุและผลในรูปแบบประโยคที่สมบูรณ์ อ่านแล้วนำมาซึ่งความรู้ และสามารถแสวงหาคำตอบซึ่งเป็นคำตอบตามที่ผู้อ่านนั้นสงสัยซึ่งนำมาซึ่งประโยชน์ต่อการศึกษาธรรม เพราะการสงสัยนั้นก็เป็นปกติของปุถุชนคนธรรมดา เมื่อสงสัยก็ต้องแสวงหาคำตอบจากผู้รู้ เมื่อรู้แล้วก็เป็นแนวทางในการปฏิบัติ เช่นในบทความนี้ได้นำเอาเนื้อความบางตอนที่มีการใช้อุปมาลักษณะ คืออธิบายโดยใช้การเปรียบเทียบ ซึ่งพระนาคเสนเลือกใช้ในการโต้ตอบปัญหาเกี่ยวกับพระเจ้ามิลินท์ ทำให้เรื่องที่ลึกซึ้ง เห็นได้ยากเข้าใจได้ยาก กลับแจ่มแจ้งชัดเจนอย่างหมดข้อสงสัยใด ๆ

ข้อเสนอแนะ

จากการศึกษาคัมภีร์มิลินทปัญหา วรรคที่ 1 เรื่อง "นามปัญหา" และ "วิสสปัญหา" สิ่งที่ได้รับมิใช่เพียงความเข้าใจเชิงข้อความธรรมดา แต่เป็นประหนึ่งการเดินทางเข้าสู่โลกแห่งปัญญาที่เปิดมุมมองต่อชีวิตและความจริง พระเจ้ามิลินท์กับพระนาคเสนเปรียบเหมือนผู้เดินทางสองคนบนเส้นทางแห่งการแสวงหาคำตอบ โดยมีการถามตอบที่ราวกับสายน้ำซึ่งไหลไม่หยุดนิ่ง "นามปัญหา" เปรียบเสมือนกระเจงกาทิสระท่อนให้เราเห็นความเปราะบางของชื่อเสียงและความเป็นตัวตน ซื่อนั้นเปรียบได้กับฉลากบนขวดที่บอกถึงสิ่งที่อยู่ภายใน แต่หาได้เป็นสาระสำคัญของขวดไม่ พระนาคเสนชี้ให้เห็นว่า "นาคเสน" เป็นเพียงคำสมมติที่มนุษย์สร้างขึ้น มิใช่ตัวตนที่แท้จริง

องค์ความรู้จากการศึกษา

"วิสสปัญหา" เปรียบดั่งเข็มนาฬิกาที่เดินไปไม่หยุดยั้ง การนับพรรษาเป็นเพียงตัวเลขที่กำหนดขึ้น แต่แท้จริงแล้วเวลาเปรียบดั่งสายลมที่ไม่สามารถจับต้องได้ การเปรียบเทียบเงาของพระเจ้ามิลินท์กับตัวตนที่แท้จริงยิ่งตอกย้ำว่า เวลาเป็นเพียงสมมติที่เกิดขึ้นในจิตใจของเราเท่านั้น การศึกษานี้ทำให้เกิดความเข้าใจว่า ทุกสิ่งในชีวิตเป็น

เพียงสมมติ เราไม่อาจยึดมั่นถือมั่นได้ เช่นเดียวกับสายน้ำที่ไม่มีวันหยุดไหล การปล่อยวางจากสมมติช่วยให้เรามีชีวิตที่เบาสบายขึ้น ราวกับเรือที่ถูกปลดโซ่ตรวนออกจากท่าแห่งความทุกข์ พร้อมแล่นไปสู่มหาสมุทรแห่งอิสรภาพ

เอกสารอ้างอิง

- กลุ่มงานคัมภีร์พุทธศาสนา กองวิชาการ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, (2560). *คัมภีร์มิลินทปัญหา ฉบับภาษาไทย*. (พิมพ์ครั้งที่ 1). กรุงเทพมหานคร. โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- มหามกุฏราชวิทยาลัย. (2515). *มิลินทปัญหา ฉบับแปลในมหามกุฏราชวิทยาลัย*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย.
- วสิน อินทสระ. (2564). *อธิบายมิลินทปัญหา*. (พิมพ์ครั้งที่ 5). สำนักพิมพ์ธรรมดา.
- พระมหาธิติพงษ์ ธนะโชติ พ., & ชานปวีชช์ ทัดแก้ว. (2566). การศึกษาวิเคราะห์เนื้อหาและคุณค่าของคัมภีร์มิลินทปัญหาฉบับภาษาไทย ถิ่นภาคอีสาน :กรณีที่เกิดในวัดบ้านป่าฝาง (โพธาราม) จังหวัดร้อยเอ็ด. *บัณฑิตสาเกตปริทรรศน์*, 8(1), 137–148. สืบค้น จาก <https://so03.tci-thaijo.org/index.php/saketreview/article/view/260183>
- พระมหาธิติพงษ์ อุตตมปญโญ. (2563). *มิลินทปัญหาปกรณ์แปล เล่ม 1*. (พิมพ์ครั้งที่ 1). กรุงเทพมหานคร. ประยูรสาส์นไทยการพิมพ์.
- สงวน หล้าโพพันธ์. (2564). การปฏิบัติต่ออารมณ์ตามจริตในพุทธศาสนาเถรวาท. *เสถียรวิทย์ปริทัศน์*, 1(2), 1-12.